

TOATE LA LOCUL LOR

Oliver Sacks s-a născut în 1933 la Londra, într-o familie de medici, și a studiat medicina la Queen's College, Oxford. La începutul anilor '60 s-a stabilit în Statele Unite, la San Francisco, iar din 1965 la New York, unde a și murit la sfârșitul lunii august 2015. Oliver Sacks a îmbinat activitatea medicală cu scrisul, iar cărțile în care prezintă publicului larg cazurile sale clinice s-au bucurat de o uriașă notorietate internațională – au fost traduse în peste 25 de limbi, în tiraje de milioane de exemplare. În plus, opera lui Oliver Sacks a avut un mare impact asupra intelectualilor umaniști și asupra artiștilor. Cartea sa *Awakenings* a stat la baza filmului cu același titlu (cu Robert De Niro și Robin Williams, film nominalizat la Premiul Oscar) și a inspirat piesa lui Harold Pinter *A Kind of Alaska*. După *The Man Who Mistook His Wife for a Hat*, regizorul Peter Brook a pus în scenă un celebru spectacol de teatru.

Cărți: *Migraine* (1970), *Awakenings* (1973, trad. rom. *Revenirea la viață*, Humanitas, 2012), *A Leg to Stand On* (1984, trad. rom. *Un picior de sprijin*, Humanitas, 2013), *The Man Who Mistook His Wife for a Hat* (1985, trad. rom. *Omul care își confundă soția cu o pălărie*, Humanitas, 2005), *Seeing Voices* (1989, trad. rom. *Văzând glasuri*, Humanitas, 2013), *An Anthropologist on Mars* (1995), *The Island of the Colorblind* (1996), *Uncle Tungsten* (2001, trad. rom. *Unchiul Tungsten*, Humanitas, 2017), *Musophilia* (2007, 2008, trad. rom. *Muzicofilia*, Humanitas, 2009), *The Mind's Eye* (2010, trad. rom. *Ochiul minții*, Humanitas, 2014), *Hallucinations* (2012, trad. rom. *Halucinații*, Humanitas, 2016), *On the Move: A Life* (2015, trad. rom. *În mișcare: O viață*, Humanitas, 2015), *Gratitude* (2015, trad. rom. *Recunoștință*, Humanitas, 2017), *The River of Consciousness* (2017, trad. rom. *Fluviul conștiinței*, Humanitas, 2020), *Everything in Its Place* (2019).

OLIVER SACKS

TOATE LA LOCUL LOR
PRIMELE IUBIRI, PRIMELE POVEȘTI

Traducere din engleză de
Anca Bărbulescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Cuprins

PRIMELE IUBIRI

Pui de înotător	9
Amintiri din South Kensington	14
Prima iubire	20
Humphry Davy: poetul chimiei	26
Bibliotecă	49
Călătorie în creier	54

POVESTIRI CLINICE

Depozitat la rece	69
Vise neurologice	74
Nimicul	81
Întâlnirea cu Dumnezeu în mileniul trei	84
Sughițuri și alte comportamente bizare	94
Călătorii cu Lowell	102
Impuls	118
Catastrofa	124
Periculos de bine	139
Ceai și pâine prăjită	145
Să-i spun?	149
Creierul îmbătrânit	154
Kuru	166
Vara nebuniei	174
Virtuțile pierdute ale azilului	193

VIAȚA MERGE MAI DEPARTE	
E cineva acolo?	213
Clupeofilia.	221
Întoarcerea la Colorado Springs	225
Botaniști pe Park Avenue.	229
Salutări de pe Insula Stabilității	235
Să citim printre rândurile schimbării	240
Pasul elefantului.	245
Urangutan.	252
De ce avem nevoie de grădini	254
Noaptea cu ginkgo	259
Pește la filtru.	261
Viața merge mai departe	264
<i>Bibliografie</i>	271
<i>Permițiuni și mulțumiri</i>	277
<i>Notă despre autor</i>	281

PRIMELE IUBIRI

Pui de înotător

Toți am fost pui de înotător, și eu, și cei trei frați ai mei. Tata, care era campion la înot (a câștigat trei ani la rând cursa de 24 de kilometri cu pornire de pe insula Wight) și care iubea apa mai presus de orice, ne-a făcut cunoștință cu ea când de-abia împliniserăm o săptămână. La vârsta aceea, înotul este instinctiv, așa că, din păcate sau din fericire, nici unul dintre noi nu a „învățat“ să înoate.

Mi-am amintit de acest lucru când am vizitat Insulele Caroline din Micronezia, unde am văzut chiar și sugari mai mari cum se scufundau fără teamă în lagune și cum înotau, mai toți, într-un stil oarecum câinesc. Acolo înoată toată lumea, nu există localnic să „nu știe“ să înoate, iar insularii străbat apa cu o agilitate remarcabilă. Magellan și alți navigatori care au ajuns în Micronezia în secolul al XVI-lea au fost uluiți de iscusința lor și, văzându-i cum înoată și cum se scufundă, țâșnind din val în val, nu au putut să nu-i compare cu delfinii. Mai ales copiii se simțeau atât de în largul lor în apă, încât, după cum spunea un explorator, semănau „mai mult cu peștii decât cu oamenii“. (De la băștinașii insulelor din Pacific am învățat noi, occidentalii, la începutul secolului XX, stilul craul – mișcarea frumoasă și puternică perfecționată de localnici, mult mai eficientă și

mai potrivită corpului omenesc decât brasul de broască folosit în general până atunci.)

Eu, unul, nu-mi amintesc să mă fi învățat cineva să înot; stilurile le-am prins, cred, înotând cu tata – deși ritmul lent, măsurat, cu care străbătea kilometri (era un bărbat puternic, cântărind aproape 115 kilograme) nu era tocmai potrivit pentru un băiețel. Dar vedeam cum omul acela uriaș și greoi pe uscat devenea în apă grațios ca un delfin; iar cu timpul, timid, emoționat și destul de neîndemânatic, am observat aceeași fascinantă transformare și la mine, mi-am găsit un nou fel de a fi în apă. Îmi amintesc limpede o vacanță de vară la mare, în Anglia, în luna de după cea de-a cincea aniversare a mea, când am dat fuga în camera părinților și am tras de muntele de om – sau de balenă – care era tata. „Hai, tata!“, i-am spus. „Hai să-notăm.“ S-a întors fără grabă spre mine și a deschis un ochi. „Ce-ți veni să trezești așa un bătrân de patruzeci și trei de ani la șase dimineața?“ Acum, că el a murit, iar eu am aproape de două ori vârsta lui de-atunci, mă întorc iar și iar la amintirea aceasta atât de veche și îmi vine să râd și să plâng în același timp.

Adolescența a fost o perioadă urâtă. Am căpătat o boală de piele ciudată: „erythema annulare centrifugum“, îi spunea un expert; „erythema gyratum perstans“, o numea altul – cuvinte frumoase, curgătoare, bombastice, dar nici unul dintre experți nu-i găsea leac, iar eu eram tot numai o bubă. Arătam sau cel puțin mă simțeam ca un lepros, așa că nu îndrăzneam să mă dezbrac la plajă sau la bazin și doar rareori, dacă aveam noroc, mai găseam câte un lac sau un ochi de apă izolat.

La Oxford, dintr-odată, mi s-a curățat pielea, ceea ce mi-a provocat o ușurare atât de intensă, încât îmi venea să înot gol pușcă, să simt apa cum îmi învâluie tot corpul fără nici

o opreliște. Uneori înotam la Parson's Pleasure, o meandură a râului Cherwell rezervată încă din anii 1680, dacă nu mai devreme, pentru scăldatul nud, și unde simțeai parcă vecinătatea fantomelor lui Swinburne și Clough.* În după-amiezile de vară, închiriam o luntre pe Cherwell, găseam un loc izolat unde să o leg și înotam leneș tot restul zilei. Uneori, seara târziu, ieșeam la câte o alergare lungă pe drumeagul de edec de pe marginea lui Isis**, treceam de ecluza Iffley și lăsam orașul departe în urmă. Apoi mă aruncam în râu și înotam până când parcă ne îngemănăm, plutind împreună.

Înotul a început să mă pasioneze cu precădere la Oxford, iar de atunci înainte nu a mai fost cale de întoarcere. Când m-am mutat la New York, la jumătatea anilor 1960, am început să înot la plaja Orchard din Bronx, iar uneori înconjuram City Island*** – un tur pentru care îmi trebuiau câteva ore bune. De fapt, așa am și găsit casa în care am locuit douăzeci de ani: m-am oprit pe la jumătate ca să admir o peluză fermecătoare de pe malul apei, am ieșit, m-am plimbat puțin pe stradă, am văzut o căsuță roșie de vânzare, am vizitat-o (cu apa încă picurând de pe mine) ghidat de proprietarii derutați, m-am dus pe jos la agenta imobiliară și am convins-o de interesul meu (nu era obișnuită cu clienți în bermude), am intrat iar în apă pe partea cealaltă a insulei și m-am întors la plaja Orchard, după ce cumpărasem o casă din mers sau, mai precis, din înot.

* Algernon Charles Swinburne (1837–1909) și Arthur Hugh Clough (1819–1861), scriitori și poeți britanici care au studiat la Oxford (n. tr.).

** Nume folosit uneori pentru cursul superior al Tamisei, de la izvor până în comitatul Oxfordshire; ecluza Iffley se află chiar la sud de Oxford (n. tr.).

*** Insulă aflată la nord-est de plaja Orchard din New York; pentru a o ocoli și a reveni pe plajă, autorul parcurgea înot cel puțin zece kilometri (n. tr.).

De obicei înotam sub cerul liber – pe atunci eram mai rezistent – din aprilie până spre sfârșitul lui noiembrie, dar iarna foloseam bazinul filialei locale a asociației YMCA. În 1976–1977 am fost declarat cel mai bun înotător de cursă lungă la YMCA Mount Vernon din ținutul Westchester: am parcurs în timpul competiției cinci sute de lungimi (peste nouă kilometri și jumătate) și aș mai fi înotat dacă juriul nu ar fi spus „Ajunge! Vă rugăm, plecați acasă“.

S-ar crede că cinci sute de lungimi de bazin sunt monotone, plictisitoare, dar mie înotul nu mi s-a părut niciodată nici monoton, nici plictisitor. Îmi dă o bucurie aparte, o senzație de bine atât de intensă, încât, uneori, se transformă într-un soi de extaz. Actul înotului, fiecare bătaie de brațe sau picioare, cere o implicare totală, dar, în același timp, mintea este liberă să plutească, să cadă, ca vrăjită, într-o stare de transă. Nu am mai întâlnit o sursă de euforie atât de intensă și de sănătoasă ca înotul – și sunt dependent de el, nu am pace când nu pot să înot.

În secolul al XIII-lea, John Duns Scotus vorbea de „*con-delectari sibi*“, voința care regăsește plăcerea în sine; iar Mihaly Csikszentmihalyi, în vremurile noastre, vorbește despre „flux“. Înotul, ca toate celelalte activități curgătoare și, dacă pot spune așa, *muzicale*, are cumva un caracter esențial rectiliniu. Ca să nu mai vorbesc de minunea plutirii, care te suspendă în mediul acesta dens și transparent, care te susține și te îmbrățișează. În apă te poți mișca, poți să te juci cu ea într-un mod care nu-și găsește analogul în aer. Îți poți explora curgerea, dinamica, în toate direcțiile; îți poți mișca mâinile ca pe o elice sau ca pe niște mici cârme; poți deveni un mic hidroplan sau un submarin, ca să cercetezi fizica acestui flux cu propriu-ți trup.

Iar dincolo de toate acestea rămâne simbolistica înotului – rezonanțele lui imaginative, potențialul mitic.

Tata numea înotul „elixirul vieții“, și pentru el chiar așa părea să fie: a înotat zi de zi, reducând ritmul doar foarte puțin pe măsură ce a trecut timpul, până la respectabila vârstă de nouăzeci și patru de ani. Sper că voi putea să-i urmez exemplul și să înot până mor.

Amintiri din South Kensington

Îmi sunt dragi muzeele de când mă știu. Au jucat un rol esențial în viața mea, stimulându-mi imaginația și arătându-mi ordinea lumii în forma ei vie și concretă, dar ordonată, miniaturală. Din același motiv îmi plac și grădinile botanice și zoologice: îți arată natura, dar o natură clasificată, taxonomia vieții. Cărțile nu sunt reale în sensul acesta; sunt doar cuvinte. Muzeele îți prezintă aranjamente ale realității, exemplare de natură.

Cele patru mari muzee din districtul londonez South Kensington – construite toate pe același lot și în același stil baroc victorian târziu – au fost concepute ca o singură unitate cu mai multe fațete, un mod de a face publice și accesibile tuturor istoria naturală, știința și studiul culturilor umane.

Muzeele din South Ken (împreună cu Royal Institution* și prelegerile sale populare de Crăciun) erau o instituție de învățământ victoriană unică, iar pentru mine reprezintă în continuare, la fel ca în copilărie, însăși esența a ceea ce înseamnă un muzeu.

* Organizație înființată în 1799 în sprijinul educației și cercetării științifice, care organizează din 1825 (cu o întrerupere în timpul celui de-al Doilea Război Mondial) prelegeri de Crăciun pe teme diverse, susținute de-a lungul timpului de personalități ca Michael Faraday, Sir David Attenborough, Carl Sagan sau Richard Dawkins (n. tr.).

Erau Muzeul de Istorie Naturală, Muzeul de Geologie, Muzeul de Științe și Muzeul Victoria and Albert, dedicat istoriei culturale. Eu aveam interese mai științifice, așa că nu mergeam niciodată la V&A, dar pe celelalte trei le consideram un singur muzeu și le vizitam constant, în după-amiezile libere, la sfârșit de săptămână, în vacanță, ori de câte ori puteam. Nu-mi plăcea că nu le puteam vedea în zilele când erau închise, așa că într-o noapte am plănuit să rămân în Muzeul de Istorie Naturală, ascunzându-mă la ora închiderii în Galeria Fosilelor Nevertebrate (păzită mai puțin decât Galeria Dinozaurilor sau a Balenelor) și să petrec o noapte fermecată, singur în muzeu, rătăcind de la o galerie la alta înarmat cu lanterna. Animalele familiare arătau înfricoșător și straniu când mă furișam pe lângă ele și dădeam dintr-odată de fețele lor, conturându-se vag în beznă sau plutind fantomatic la marginea conului de lumină al lanternei. Pe întuneric, muzeul era un tărâm al delirului; nu mi-a părut tocmai rău când s-a făcut dimineață.

Aveam mulți prieteni în Muzeul de Istorie Naturală – *Cacops* și *Eryops*, amfibieni fosili uriași, ale căror cranii aveau un orificiu pentru al treilea ochi, cel pineal; *Charybdea*, meduza-cutie, din clasa *Cubozoa*, cel mai primitiv animal cu ganglioni nervoși și ochi; superbe modele ca de sticlă ale protozoarelor *Radiolaria* și *Heliozoa* – dar cea mai profundă iubire, pasiunea mea deosebită, erau cefalopodele, din care muzeul avea o colecție magnifică.

Mă uitam ore întregi la calmari: *Sthenoteuthis caroli*, aruncat pe uscat pe coasta comitatului Yorkshire în 1925, sau exoticul *Vampyrotheuthis*, negru ca tăciunele (dar vai, doar un model de ceară), o siluetă abisală rară, cu o rețea în formă de umbrelă între tentacule, ale cărei falduri erau presărate cu stele scânteietoare, luminoase. Și, firește, *Architeuthis*,

împăratul calmarilor gigantici, prins într-o îmbrățișare mortală cu o balenă.

Dar nu numai uriașii și speciile exotice îmi captau atenția. Îmi plăcea, mai ales în galeriile insectelor și moluștelor, să deschid sertarele de studiu de sub vitrine ca să văd toate varietățile – semnele distinctive ale unei specii sau ale unei cochilii – și felul în care fiecare varietate prefera o zonă geografică anume. Nu puteam să merg ca Darwin în Galápagos și să compar cintezele de pe fiecare insulă, dar în muzeu găseam cel mai bun înlocuitor. Puteam fi naturalist prin experiențele altora, călător imaginar cu bilet pentru lumea întreagă, fără să plec din South Kensington.

Iar uneori, după ce au ajuns să mă cunoască angajații, mi se dădea voie să intru, pe o ușă masivă, de obicei încuiată, pe tărâmul privat al noii Clădiri a Spiritului, unde se făcea munca reală de la muzeu: primirea și sortarea de specimene de pe toată planeta, examinarea și disecarea lor, identificarea unor specii noi – și, uneori, pregătirea lor pentru expoziții speciale. (O astfel de creatură era coelacantul, recent descoperitul pește *Latimeria*, o „fosilă vie“ despre care se credea că dispăruse în Cretacic.) Am petrecut zile în șir în Clădirea Spiritului înainte să merg la Oxford; un prieten, Eric Korn, a stat acolo un an de zile. Pe atunci, toți eram îndrăgostiți de taxonomie – eram, în esența noastră, naturaliști victorienți.

Îmi plăcea aspectul de pe vremuri al muzeului, cu sticlă și lambriuri de mahon, și m-am înfuriat la culme când, pe vremea studenției mele, în anii 1950, a devenit modern și țipător și a început să găzduiască expoziții după ultima modă. (Mai târziu aveau să devină și interactive.) Un alt prieten, Jonathan Miller, îmi împărtășea dezgustul și nostalgia. „Tare mi-e dor de epoca aia în nuanțe de sepia“, mi-a scris el odată. „Îmi doresc mereu să se cufunde tot muzeul în nuanțele monocrome și granulate din 1876.“